

☘ An Lúibín ☘

1 Samhain 2015

Gaeilge ghuagach Oileáin Árann

Tá Ollscoil na hÉireann Gaillimh tar éis suirbhe leis an Dochtúra Séamas Ó Direáin a sheoladh. Baineann sé le Gaeilge labhartha Oileáin Árann - ‘anailís chuimsitheach shochtheangeolaíochta agus canúineolaíochta’ – agus tá sé le fáil anseo:

<http://aranirish.nuigalway.ie/media/DIASsurvey-2015-09-30.pdf>

Ag seo sliocht as cuntas an fhoilsitheora:

Staidéar mionchruinn canúineolaíochta ar an nGaeilge labhartha in Oileáin Árann atá sa Suirbhé seo. Díríonn sé go speisialta ar na difríochtaí tíreolaíochta agus sóisialta a bhaineann leis na glúnta, idir shean agus óg, leis na hinscní (fir/buachaillí agus mná/cailíní), agus le leibhéal oideachais. Den chéad uair riamh i gcás aon teanga in aon áit ar domhan, déantar anailís chuimsitheach shochtheangeolaíochta agus canúineolaíochta ar raon leathan éagsúlachtaí a mhaireann san fhoghraíocht agus sa ghramadach. I gcás an oileáin is mó, Árann (nó Inis Mór, mar a thugtar air amanta), tá mioneolas sa Suirbhé i dtaobh éagsúlachtaí foghraíochta, gramadaí agus an stóir focal go fiú ar leibhéal na mbailte fearainn. Bronnann dáileadh na mbailte fearainn agus suíomh straitéiseach na n-oileán féin i gCuan na Gaillimhe idir Conamara, Oirthear na Gaillimhe agus Co. an Chláir soiléire luachmhar ar phatrúin shuntasacha na héagsúlachta teanga a nochtáitear sa staidéar. Dá réir sin, is ionann an Suirbhé seo agus comharba ar an gcuid de shaothar clúiteach Heinrich Wagner, *Linguistic Atlas and Survey of Irish Dialects* (1958-69), ina fhaightear léargas den scoth ar an nGaeilge a bhí á labhairt in Oileáin Árann i dtreo dheireadh na fichiú aoise.

Déantar an chanúineolaíocht agus an tsochtheangeolaíocht a nascadh le chéile sa suirbhé, rud nach ndearnadh gan dua agus an oiread sin samplaí teanga ar fáil. Mar a deir lucht foilsithe an tsuirbhé, don sochtheangeolaí is fearr a d’fheilfeadh scála beag bídeach tíreolaíoch an taighde, ach on chanúineolaí is fearr a d’fheilfeadh an raon fairsing de ghnéithe teanga. Ach dealraíonn sé gur éirigh leis an Direánach an dá thrá a fhreastal.

Baineadh leas as dearcadh na ngramadóirí giniúnacha, sa mhéad go bhfeictear trí ghlúin ag roghnú foirmeacha difriúla teanga agus a leaganacha féin den ghramadach á gcruthú acu. Tugann seo léargas ar na fórsaí nádúrtha a mhúnlaíonn an chanúint. Fágann sin a rian ar bhriathra agus ar dhíochlaontaí na n-ainmfhocal agus na n-aidiachtaí. Feictear faoi láthair foirmeacha nua ag fás agus seanfhoirmeacha ag dul i léig.

Ní féidir a rá, mar sin, go bhfuil foirfeacht ar leith ag baint le caint an tseandreama. Tá nuálaíocht bheo ag gabháil le Gaeilge na ndaoine óga, cé go bhfuil lorg an Chaighdeáin le haithint ar a gcuid den teanga. Cumas cruthaitheachta an phobail atá i gceist anseo.

Ní mór a chuimhneamh, áfach, gur beag baint atá aige seo le staid na teanga sa Ghaeltacht i gcoitinne. Ba mhaith an rud é dá n-éireodh le daoine óga na n-oileán an teanga a thabhairt leo, ach taispeánann suirbhéanna eile go bhfuil a leithéidí iompaite ar an mBéarla i gceantair eile den Ghaeltacht. Sean-nath anois é gur teanga chathrach atá á déanamh den Ghaeilge, agus tá lorg na nuálaíochta le fáil go rábach ar an nGaeilge ‘nua’ seo. Ach tá an nuálaíocht úd le fáil in Inis Oírr féin, mar a deir an Direánach – ‘leaganacha Gaeilge a chuirfeadh uafás ar aon mhúinteoir Gaeilge’. Luann sé ‘an bó,’ ‘an caora,’ ‘cúig bó’ agus ‘adharc ‘m bó’.

Bímís buíoch den Diréanach, mar sin, as a ndearna sé chun caint bheo na n-oileán a léiriú dúinn, caint a bhfuil a buaine féin inti cé go mbíonn ag athrú ó ghlúin go glúin.

Plean gan soláthar

Tá saol na Gaeilge pulctha le pleananna, agus seo ceann eile, é beartaithe ag na heagraíochtaí Gaeilge agus Conradh na Gaeilge ina measc. Cur chun cinn na teanga in Éirinn is cuspóir dó. Ní plean gan fónamh gan fiúntas é: ní fios an féidir é a chur i bhfeidhm. Deirtear gur cóir breis airgid a thabhairt d'Údarás na Gaeltachta (b'fhéidir go dtiocfadh míle post nua de sin); níl ach €6 mhilliún in aghaidh na bliana ag an Údarás i gcomparáid leis an €25 milliún a bhí aige sa bhliain 2008. Is cóir na gréasáin Ghaeilge a leathnú, bailte seirbhíse Gaeltachta a bhunú, scoláireachtaí a thabhairt d'fhoghlaimoirí agus seirbhís chúnta a thabhairt do thuismitheoirí arb áil leo Gaeilge a labhairt lena gclann. Deir Julian de Spáinn, rúnaí an Chonartha, gur beag an costas a bheadh leis na ruda seo i bhfianaise na cáinainéise iomláine.

Tá bolscaireacht eile ar siúl: Conradh na Gaeilge, Gaelscoileanna Teo agus Comhairle na Gaelscolaíochta ag obair as lámh a chéile chun buntaistí na gaelscolaíochta a chur in iúl do dhaoine, beag beann ar a dteanga dhúchais, ar a gcumas, ar a gcreideamh nó ar a n-aicme. Tá formhór na ndaoine thuaidh agus theas ar son scoláiocht dá leithéid a chur ar fáil dóibh siúd a éilíonn í.

Ach is mó go mór an t-éileamh ná an soláthar, agus níl de rogha ag a lán gaelscoileanna ach daltaí nua a dhiúltú. Ní ghlacann gaelscoileanna na Poblachta ach 8% de dhaltaí na tíre agus sa Tuaisceart ní ghactar ach 2.5%. Mar sin féin, tá rian na héagsúlachta ag teacht orthu. Sampla de sin is ea Gaelscoil Nás na Ríogh, áit a bhfaighfeá daltaí de chuid Eaglais na hÉireann agus daltaí eile ar tháinig a muintir ón Nigéir, ón tSile, ó na hOileáin Philipíneacha, ón mBrasaíl agus fiú ó Haváí.

Agus seo rud eile – físeán a thugann spléachadh ar dhearcadh Gaeilgeoirí óga i mBaile Átha Cliath. Deir lucht déanta an fhíseáin go raibh fúthú scagadh a dhéanamh ar an athrú meoin atá ann i measc daoine óga i leith na Gaeilge agus ar an athbheochan atá á dhéanamh ar an teanga dá bharr:

<http://tuairisc.ie/fisean-beocht-agus-beatha-na-gaeilge-i-mbaile-atha-cliath-a-cheiliuradh-i-bhfisean-nua/>

Teangacha scoile na hEorpa

Is minic a chastar le Béarlóirí nach fiú leo teangacha eile a fhoghlaim. Más peaca é, ní hiad amháin atá ciontach ann. Ach fiú 'Bunsonraí faoi Mhúineadh Teangacha ar Scoil san Eoraip 2012' (cáipéis de chuid an AE) a léamh chun léargas a fháil ar mhodhanna múineadh teangacha in dhá thír Eorpacha is tríocha.

Idir a sé agus a naoi a thosaíonn an chuid is mó de dhaltaí san Eoraip ag foghlaim teanga iasachta. Sa bhliain 2010 ní raibh ach 21% de dhaltaí nach raibh ag foghlaim teanga eile. Mar sin féin, níor tháinig méadú ar an méid ama a chaitear ag múineadh teangacha eile. Tríd is tríd, bhí 60% de dhaltaí Eorpacha i meánscoileanna íochtaracha ag foghlaim dhá theanga iasachta ar a laghad sa bhliain 2010.

Béarla is mó a mhúintear i scoileanna Eorpacha: eisean a bhí á fhoghlaim ag breis is 90% de dhaltaí sna meánscoileanna. Is teanga éigeantach é i gceithre cinn déag de thíortha nó de réigiúin. De réir an tSuirbhé Eorpaigh um Chumas Teanga a rinneadh i gcúig cinn déag de thíortha nó de réigiúin, áfach, is mó an céatadán de dhaltaí a shíleann gur fóinteach an teanga an Béarla i gcúrsaí oideachais agus oibre ná an céatadán a bhainfeadh fónamh as ina saol pearsanta.

Sa chuid is mó de thíortha Eorpacha is Gearmáinis nó Fraincis an dara teanga is mó a mhúintear, agus tá éileamh ar Spáinnis i roinnt mhaith tíortha. Rúisis an dara teanga is mó a mhúintear sa Laitvia agus sa Liotuáin agus pobail mhóra Rúiseacha ann go fóill.

Dealraíonn sé nach gnách le múinteoirí Eorpacha teanga iasachta a úsáid mar theanga mhúinteoireachta, cé go ndéanann siad ó am go chéile é. Is ait an rud é nach minic a mholtar do mhúinteoirí teanga iasachta tamall oiliúna a chaitheamh i dtír a labhraítear an teanga. Sa bhliain 2010 rinne 79% de mhúinteoirí Spáinneacha é ach ní dharna ach 11% de mhúinteoirí Eastónacha é. (Tugann fianaise eile le fios, áfach, go bhfuil togha Béarla ag na hEastónaigh mar sin féin.)

Is díol spéise iad na Lochlannaigh agus é de chluí orthu go bhfuil máistreacht acu ar an mBéarla. Tá scagadh suimiúil déanta ag an scéal seo ag Catrin Norrby agus aird ar leith aici ar an tSualainn. Úsáidtear Béarla ina lán réimsí sna tíortha Lochlannacha, go háirithe i gcúrsaí taighde, gnó agus oideachas tríú leibhéal, gan trácht ar chultúr pobail agus ar fhógraíocht. Baineann na Lochlannaigh feidhm as ní hamháin chun labhairt le daoine as tíortha thar lear ach chun labhairt lena chéile chomh maith: is iomaí Sualannach óg nach féidir leis teangacha na nDanar nó na nIoruach a thuiscint ach le dua (fiú agus na teangacha úd chomh gairid i ngaol dá chéile). Is minic daoine óga ag bogadh go héasca idir Béarla agus a dteanga dhúchais.

Thug staidéar comparáideach amháin (2001) le fios gur cuid den fhéiniúlacht Shualannach eolas maith ar an mBéarla. Is iomaí cúrsa agus clár atá ar fáil trí Bhéarla sna hollscoileanna: 18% de na cúrsaí agus 25% de na cláir. Ní nach ionadh, tá mórán tráchtas taighde i mBéarla, ach tá míchothroime ag baint leis na disciplíní difriúla, ó tá 94% de thráchtas sna heolaíochtaí nádúrtha i mBéarla le hais 38% sna daonnachtaí. Is mó go mór an bhéim a chuirtear ar an tSualainnis ag leibhéal na bhfochéimithe.

Maíonn daoine éigin má laghdaítear úsáid na Sualainnise i réimse áirithe go rachaidh an Béarla i réim ann agus dá bhrí sin go gcaillfidh an tSualainnis réimsí eile fós. B'fhéidir go bhfágfaí an réimse poiblí faoi smacht an Bhéarla ar fad, rud a bheadh bunoscionn leis an daonlathas agus daoine gan Bhéarla líofa thíos leis an scéal. Maíonn scoláirí eile, áfach, gur féidir leis an dá theanga réimse ar bith a roinnt eatarthu féin agus nach bhfuil fianaise láidir ann go rachaidh an Béarla faoi réim ar fad.

Is coitianta an rud é, mar sin féin, Béarla a fheiceáil á úsáid i gcúrsaí tráchtála, agus Béarla amháin le fáil i bhfógraí áirithe. Glactar leis go bhfuil an domhan is a mháthair dátheangach.

Ar eagla na heagla, áfach, tá Acht Teanga curtha i bhfeidhm a mhaíonn gurb í an tSualainnis príomhtheanga na tíre: ráiteas siombalach a bhfuil a thábhacht féin leis. Ní baolach, i ndáiríre, go sáróidh an Béarla teangacha na gcríoch Lochlannach agus iad suite go daingean dearfa i gcreat dlúthfhite scríbhneoireachta agus riaracháin.

Le léamh

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-990_en.htm

http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data_series/143EN_HI.pdf

Catrin Norrby, 'English in Scandinavia: Monster or Mate? Sweden as a Case Study': <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:752011/FULLTEXT01.pdf>

Iomramh curaigh Maoile Dúin

Tá 'Iomramh curaigh Maoile Dúin' (*Immram curaig Máeil Dúin*) ar cheann de na seanscéalta is mó mealladh, é lán d'iontais agus de shamhlaíocht. Tá leagan Meán-Ghaeilge de le fáil in *Leabhar na hOidhre (Lebor na hUidre)* agus an leabhar uile le fáil ag <http://www.ucc.ie/celt/online/G301900/>. Foilseoidh *An Lúibín* an scéal go léir ina chodanna i nGaeilge an lae inniu, agus seo thíos an chéad chuid. Cloíodh le friotal an bhunleagain chomh mór agus an fhéidir.

Cuid 1

Bhí fear amhra d'Eoghanacht Nineasa¹ ann .i. Eoghanacht na nÁrann .i. Ailill Eochair² Áigh³ ab ainm dó. Tréanmhíle ba ea é agus laochthiarna a thuaite agus a chineáil féin. Bean rialta óg a casadh air agus í ina banphríóir clochair. Bhí mac sainiúil eatarthu . i. Maoil Dúin mac Ailealla ba ea é.

Is é seo an bealach a gineadh agus a rugadh Maoil Dúin. Thug rí Eoghanachta ruaig chreiche i gcríoch agus i gceantar eile agus Ailill Eochair Áigh ina chuideachta. Scoir siad na capaill agus ghabh campa sa sliabh ann. Bhí clochar i gcógas don sliabh sin. Um mheán oíche, nuair a stad cách de chorraí sa champa, chuaigh Ailill go dtí an clochar. Ba é sin an tráth ar tháinig an bhean rialta chun an clog a bhaint le haghaidh an iarmhéirí.⁴ Ghabh Ailill a lámh agus chaith síos í agus luigh léi.

Dúirt an bhean leis: 'Ni beannaithe ár gcás, agus seo í aimsir mo choimpeartha. Céard é do chineál agus céard é d'ainm?' a dúirt sí.

Dúirt an laoch: 'Ailill Eochair Áigh m'ainmse d'Eoghanacht Nineasa i dTuamhain'.

Chuaigh an rí go dtí a chríoch féin ansin tar éis dó slad a dhéanamh agus gialla a ghabháil, agus Ailill lena chois. Go gearr tar éis d'Ailill a thuath a bhaint amach mharaigh díbhearcaigh loingis é. Loisc siad eaglais Dhubhchluana os a chionn.

Rug an bhean rialta mac i gceann naoi mí agus thug Maoil Dúin air. Tugadh an mac sin faoi choim go dtí a banchairde .i. go dtí barríon an rí, agus d'altramaigh sí é agus dúirt gurbh ise a mháthair. Mar sin d'altramaigh an t-aon mhúime⁵ é féin agus trí mhic an rí in aon chliabh agus ar aon chíoch agus ar aon chuid. Agus b'álainn í a dhealbh, agus ní cinnte go raibh neach i gcolainn riamh a bhí chomh hálainn leis.

D'fhás sé ansin go dtí gurbh óglach é agus gur thualaing⁶ dó oirbheart gaisce. Ba mhór a áineas agus a uallachas agus a chluicheachaire.⁷ B'fhearr é ná cách i gcluichíocht, idir chaitheamh liathróide agus rith agus léim agus chur leac agus iomramh each. Bheireadh sé bua i ngach cluiche díobh sin. Lá amháin tháinig formad ag óglach eile leis agus dúirt leis le racht agus fearg: 'Tusa,' a dúirt sé, 'nach fios cén chlann ná cén cineál duit agus nach fios cén mháthair ná cén t-athair atá agat, agus a bheireann bua orainn i ngach cluiche, is cuma má imrímid leat ar tír nó ar uisce nó i gcluiche fichille'.

Thost Maoil Duin toisc gur shíl sé go dtí sin gur mhac leis an rí é agus leis an mbanríon arbh í a mhúime í. Dúirt sé ansin lena mhúime: 'Ní íosfaidh mé agus ní ólfaidh mé nó go n-inseoidh tú dom cé hiad mo mháthair agus m'athair'.

'Ach cén fáth a bhfuil tú ag cur ceiste faoi sin?' a dúirt sí. 'Ná tabhair do do mheanma briathra na n-óglach díomasach. Mise do mháthair,' a dúirt sí. 'Ní mó an grá a thugann daoine na tíre dá mic ná an grá a thugaim duitse.'

'An ceart agat, b'fhéidir,' a dúirt sé. 'Ach tabhair fios dom faoi mo thuismitheoirí.'

D'imigh a mhúime leis ansin gur thug sí ar láimh a mháthar é.

¹ 'Eóganacht Ninussa' sa bhunleagan

² eochair = faobhar

³ ágh = cath

⁴ iarmhéirí = paidreacha maidine ('matins')

⁵ múime = máthair altrama

⁶ tualaing = a bheith i gcumas (rud a dhéanamh)

⁷ cluicheachaire = spráúlacht

Mura mian leat *An Lúibín* a fháil, cuir teachtaireacht dá réir chun rianach@optusnet.com.au.

If you do not wish to receive this newsletter, please send an email accordingly to rianach@optusnet.com.au .

Leagan simplithe

Teangacha scoile na hEorpa

Is minic a chastar le Béarlóirí nach fiú leo teangacha eile a fhoghlaim. Tá tuarascáil foilsithe ag an Aontas Eorpach faoi mhúineadh teangacha in dhá thír Eorpacha is tríocha.

Tá an chuid is mó de dhaltáí san Eoraip Idir a sé agus a naoi atá nuair a thosaíonn siad ag foghlaim teanga iasachta. Sa bhliain 2010 bhí seasca faoin gcéad de dhaltáí Eorpacha i meánscoileanna ag foghlaim dhá theanga iasachta ar a laghad.

Béarla is mó a mhúintear i scoileanna Eorpacha. Is minic is teanga éigeantach é. Síleann mórán daltaí gur teanga úsáideach é i gcúrsaí oideachais agus oibre, ach níl an tábhacht céanna leis ina saol pearsanta. Tagann Gearmáinis agus Fraincis i ndiaidh an Bhéarla.

Ní minic a úsáideann múinteoirí Eorpacha an teanga iasachta mar theanga mhúinteoireachta. Ní minic ach oiread a mholtar dóibh tamall a chaitheamh i dtír a labhraítear an teanga.

Úsáidtear Béarla ina lán réimsí⁸ sna tíortha Lochlannacha, go háirithe i gcúrsaí taighde, gnó agus oideachas tríú leibhéal. Is iomaí cúrsa ollscoile atá ar fáil trí Bhéarla.

Tá eagla ar dhaoine éigin sa tSualainn go rachaidh an Béarla i réim i réimsí áirithe agus go bhfágfaí an réimse poiblí faoi smacht an Bhéarla ar fad. Bheadh sé sin bunoscionn leis an daonlathas, toisc go bhfuil daoine áirithe níos líofa i mBéarla ná daoine eile. Os a choinne sin,⁹ deirtear nach féidir leis an mBéarla an tSualainnis a shárú i ngach réimse. Is coitianta an rud é, mar sin féin, Béarla a fheiceáil á úsáid i gcúrsaí tráchtála.

Tá Acht Teanga curtha i bhfeidhm sa tSualainn anois a deir gurb í an tSualainnis príomhtheanga na tíre.

---

⁸ Réimsí - domains

⁹ Os a choinne sin – as against that